

1312 SAYILI KANUNUN GEREKÇE RAPORU

TEK Dağ.Şeb.işl.Dai.Bşk.

Türkiye Elektrik Kurumu'nun temelini oluşturan 1312 Sayılı Yasa'nın Gerekçe Raporu, kurumun gerekliliğine ve niteliğine ilişkin oldukça ilginç bilgi ve değerlendirmeleri de kapsamaktadır.

Aşağıda Gerekçe Raporu'ndan bazı bölümler ve Geçici Komisyon raporu sunulmaktadır.

MİLLET MECLİSİ
TÜRKİYE ELEKTRİK KURUMU KANUNU
TASARISI VE BAYINDIRLIK, İMAR VE İSKAN,
İÇİŞLERİ, MALİYE, ENERJİ VE TABİİ
KAYNAKLAR VE PLAN KOMİSYONLARINDAN
3 ER ÜYEDEN KURULU 11 NUMARALI
GEÇİCİ KOMİSYON RAPORU (1 /154)

T.C.
Başbakanlık
Kanunlar ve Kararlar
Tetkik Dairesi
Sayı, 71-215/10129 : 25.12.1969

MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

İlgi: 10.12.1966 tarih ve 71 - 215/7124 sayılı yazımız.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nca hazırlanan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne arzı Bakanlar Kurulu'nca 20.11.1969 tarihinde kararlaştırılan "Türkiye Elektrik Kurumu kanunu tasarısı" ve gerekçesi ilişik olarak sunulmuştur.

Gereğinin yapılmasını rica ederim.

Süleyman Demirel
Başbakan

TÜRKİYE ELEKTRİK KURUMU KANUNU TASARISI
GEREKÇESİ

A) Genel Gerekçe :

Dünyada ilk defa elektrik enerjisinden istifade, 1882 yılında Amerika'da tesis edilen hidrolik santral ile sağlanmıştır.

Türkiye'de ise ilk elektrik enerjisi tesisleri 1902 yılında Tarsus'daki su kuvvetinden istifade edilmek suretiyle kurulmuştur. İstanbul'da 1913 yılında elektrik enerjisinden faydalanmaya başlanılmıştır.

Birçok memleketlerde, yarım asrı aşan bir zaman zarfında elektrik enerjisinin üretim, iletim ve dağıtımında akıllara durgunluk verecek gelişmeler kaydedilmiştir. Meselâ Birleşik Amerika Devletleri'nde hidrolik, termik ve nükleer enerji kaynaklarından üretilen elektrik enerjisi şimdiki halde milyarlar ile ifade edilemeyecek bir sonuca ulaşmıştır.

Türkiye'de 1968 yılında toplam elektrik enerjisi üretimi 6,89 milyar kilovatsaat olup, nüfus başına tüketim 204 kilovatsaate erişmiştir.

Bazı memleketlerin 1967 yılında toplam elektrik enerjisi üretimleri ile o memleketlerde nüfus başına düşen senelik tüketimleri 1 sayılı cetvelde gösterilmiştir.

Görülüyor ki, gelişmiş memleketleri bir tarafa bırakırsak, o kadar gelişmemiş Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, İspanya, Romanya gibi memleketlerle bile Türkiye, elektrik enerjisinin üretimi ve tüketiminde son yıllardaki gayretlerimize rağmen, mukayese edilemeyecek bir durumdadır.

	Cetvel (1)	
	1967 yılı net üretimi Milyar Kwh	Nüfus başına düşer Kilovatsaat
A.B.D.	1.314,298	6 600
S.S.C.B.	587,686 (x)	2 487
İngiltere	196,187	3 565
Japonya	206,191	2 062
B. Almanya	172,250	2 998

(Cetvel 1'in Devamı)

	1967 yılı net üretimi Milyar Kwh	Nüfus başına düşen Kilovatsaat
Fransa	111,637	2 289
İtalya	93, 723	1 827
İsveç	59,796	6 762
Norveç	52,812	13 556
Hindistan	40,513	80
İspanya	40,770	1 226
İsviçre	31,847 (xxx)	5 190
Hollanda	25,027 (xxx)	1 963
Belçika	22,589 (xxx)	2 345
Bulgaristan	13,631 (x)	1656
Yunanistan	6,656	776
Yugoslavya	17,828	900
Romanya	27,828 (xxx)	1 434
Macaristan	11,858 (xxx)	967
Kıbrıs	0,414	674
Türkiye (1968 yılı)	6,889	204
Fas	1,326 (xx)	103 (xx)
Cezayir	1,476	122
Tunus	0,620	139

Memleketimiz sanayileşme ve kalkınma çabaları içindedir. Enerjisiz sanayileşme ve kalkınmanın mümkün olmayacağı kabul edilmiş bir gerçektir. Büyük küçük çeşitli sanayi ile tarım ve ulaştırma sahalarındaki işler, şehir, kasaba, köylerimiz bol ve ucuz enerjiye muhtaçlardır. Enterkonnekte şebekeye bağlı belli başlı büyük şehirlerimizde enerji kıyafetsizliği had dereceyi bulmuştur. Şehirlerimiz zamanında kendi elektrik tevzi şebekelerini islah, tevzi ve takviye etmediklerinden, tecvizi kabil olmayan voltaj düşüklüklerine mâruz bulunmakta ve bu yüzden büyük mahzur teşkil eden sanayideki işletme güçlük ve sıkıntıları meydana gelmektedir.

Nitekim, 1965 yılı kış aylarında büyük şehirlerde ve bilhassa İstanbul'da, enerji taleplerinin en çok olduğu zirve saatlerinde, çeşitli sanayide tahdide gitmek zaruretiyle karşılaşılmıştır.

Bu yüzden İstanbul ve civarındaki sanayiimiz gerek takat ve gerek enerji yetersizliği dolayısıyla çok sıkıntılı günler geçirmişlerdir. İstanbul Silâhtarağa Santrali, bu sıkıntılı günlere takaddüm eden zaman zarfında, aylarca gerekli üretimi yapamamış ve dolayısıyla hidrolik santrallarda, mevsim icabı, esasen alçalmış bulunan göl seviyelerinin daha da düşmelerine müncer olmuştur. Bu hal enerji üretim tesislerinin ayrı ayrı idarelerde bulunmasının bir neticesidir.

Enterkonnekte şebekeye veya bölge santralleri sistemi dışındaki birçok şehir ve kasabalar akaryakıtla işleyen, ikide bir bozulan dizel grupları ile beslenmektedirler. Buralardaki elektrik enerjisi kilovatsaat maliyeti ve tarifeler enterkonnekte şebeke ve bölge santrallerine bağlanan şehir kasaba ve köylere nazaran, sanayiın kuru-

lup gelişmesine imkân vermeyecek derecede **pahalıdır**. Diğer taraftan birçok kasabalarımızda **bile daha elektrik** yoktur. Türkiye'de 1968'de **nüfusun % 37'si elektrikten** yararlanmaktadır. 67 İl merkezinde **585 ilçe ve bucakta** ve 35 bin 304 köyden 980 inde **elektrik bulunmaktadır**.

3,7 milyon nüfuslu Norveç'in 1967 yılındaki elektrik enerjisi üretimi 54 milyar kilovatsaattir. Bu miktarın hemen hemen tamamı (% 99,6) su kuvvetlerinde üretilmektedir. Norveç'te üretilen bu enerjinin yansı da hidro-elektro metalürji ve hidro-elektro kimya sanayilerinde kullanılmaktadır. Bu yüzden Norveç çok önemli miktarlarda döviz sağlamaktadır. Bizde de bir kısım önemli hammadde cevherlerinin Norveç'te olduğu gibi su kuvvetlerinde elde edilecek ucuz elektrik enerjisi ile izabe ve tasfiye edilerek kıymetlendirilmeleri suretiyle dış memleketlere ihracı ileri yıllarda, Türkiye'yi dış finansman yardımlarına muhtaç bırakmayacak ve iktisadi gelişmemiz için gereken döviz sağlanabilecektir.

Sanayide olduğu kadar tarımda da elektrik enerjisi büyük bir önemi haizdir. Çok gelişmiş bir memleket olan Birleşik Amerika Devletleri'nde yapılan istatistiklere göre elektrik enerjisinin tarım sahasındaki tabikatu 400'den fazladır. Nitekim köylerin elektrikleştirilmesinde sadece köylerin işiğe kavuşturulması yeterli görülmemekte, elektrik enerjisinin çeşitli tatbikatının köylere götürülmesi suretiyle tarımda yapılacak reformun sağlanması da esas olarak kabul edilmektedir. Bundan başka elektrik enerjisi, köylerde kurulacak küçük sanayi ve el sanatlarının gelişmesini sağlayacak en mühim bir âmil olacaktır.

Yukarıda verilen bilgilerden anlaşılacağı veçhile bütün bir memleket sathında elektrik enerjisinin üretim, iletim, dağıtım işlerini bir tek teşkilât içinde toplamak ve bütün memleketin her yerinde muhtaç olduğumuz bol ve güvenilir elektrik enerjisini ziyadesiyle zengin olan kaynaklarımızdan temin için, etüt, plân, proje, inşaa, tesis, işletme, bakım, onarım ve finansman gibi çeşitli fakat birbirlerine bağlı işleri halihazırdaki dağınıklık, yetersizlik ve verimsizlikten kurtarmak üzere Türkiye Elektrik Kurumu kanun tasarısı günün şartlarına uygun olarak yeniden hazırlanmıştır.

Türkiye Elektrik Kurumu kamu hizmeti görme karakterini de taşıyacak ve kısa zamanda Türkiye'nin en büyük İktisadi Devlet Teşekküllerinden biri olacaktır. Bu suretle ekonomik ve sosyal kalkınmamızda, memleketin sanayiinde, tarımda, ulaştırmasında, şehir kasaba ve köylerinde çok hayati önemi bulunan elektrik enerjisinin büyük bölge santralleri ve enterkonnekte şebeke ile bol ve ucuz olarak sağlanmasını, kendisine emanet edilen bir memleket davası olarak yürütecektir.

(x) Brüt üretim

(xx) 1964 yılı değeri

(xxx) 1968 yılı değeri

Şimdiki halde, elektrik enerjisinin etüt, plân, proje, inşa, tesis, işletme, bakım, onarım, finansman gibi birbirlerine pek sıkı bağlı işleri II sayılı cetvelde görüldüğü üzere çok dağınık bir şekilde muhtelif teşekküller tarafından yürütülmektedir. Bu teşekküllerden hiçbiri memleketin tamamını kapsıyan bu işleri bir arada ele almamakta ve memleketin elektrik enerjisi davasına karşı tam bir sorumluluk taşımamaktadır.

Hali hazırda elektrik enerjisi ile ilgili yukarıda sayılan ve birbirlerine bağlı olarak bir sorumluluk altında yürütülmesi icabeden çeşitli işler Elektrik İşleri Etiid idaresi, Devlet Su İşleri, Etibank, iller Bankası, bütün belediye elektrik işletmeleri, mahalli elektrik birlikleri, otoproduktörler, imtiyazlı şirketler ve Köy İşleri Bakanlığı'na idareten verilmiş Köy Elektriklendirilmesi Servisi gibi teşekküllere dağıtılmış bulunmaktadır. Türkiye Elektrik Kurumu bu dağınıklığı ortadan kaldıracak bütün imkan ve gayretlerimizin lüzumsuz yere israf edilmeden bir araya getirilmesi suretiyle memleket elektrikleştirilmesinde diğer memleketlerde olduğu gibi büyük gelişme ve faydalar sağlayacaktır.

Nitekim, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'ye nazaran her bakımdan çok daha fazla imkanlara sahip bulunan Batı Avrupa memleketlerinden İngiltere, Fransa, İtalya gibi memleketler dağınık olan elektrik işlerini en küçük köyden en büyük şehre kadar sanayi ulaştırma ve tarımda muhtacohjnan elektrik enerjisini tek bir teşekkül ile sağlamak üzere çeşitli devlet teşekküllerini belediye-

leri ve bütün elektrik şirketlerini ortadan kaldıran kanunlar çıkartarak tek bir devlet teşekkülü kurmuşlardır. Komşumuz Yunanistan'da bile Türkiye Elektrik Kurumu'na benzer bir teşkilat 1950 yılında kanunla kurulmuş ve bu teşkilat Yunanistan'a oraya giden mütahassısların verdiği raporlara göre pek büyük faydalar sağlamıştır. Nitekim Yunanistan'da üretilen, enerji 1967 yılında 6 milyar 656 milyon kilovatsaat olup, nüfus başına düşen yıllık tüketim 776 kilovatsaat, Türkiye'de ise aynı yılda üretim 6 milyar 166 milyon kilovatsaat ve nüfus başına düşen tüketim de 187 kilovatsaat idi. Bulgaristan'da 1967 yılında 13 milyar 631 milyon kilovatsaat enerji üretilmiş ve aynı yılda nüfus başına düşen tüketim 1656 kilovatsaate çıkmıştır. Bu rakamlar bize Türkiye Elektrik Kurumu kanun tasarısının artık hiç gecikmeden kanunlaşmasının lüzumlu bulunduğunu gösteren işaretlerdir.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı bünyesinde enerji işlerinin hidrolik, kömür, petrol, tabii gaz, nükleer, jeotermal gibi kaynakların ve bunlarla ilgili muhtelif bakanlıklardaki teşekküllerin bir araya getirilmesi, milli enerji ekonomimizin ihtiyaç ve icaplara göre yürütülmesine imkan sağlamış bulunmaktadır.

Bu itibarla bütün kaynaklardan üretilecek elektrik enerjisi için, bu Bakanlığa bağlı Türkiye Elektrik Kurumunun kurulması, elektrik enerjisinin hızla geliştirilmesine memleket çapında hizmet edecektir.

İktisadi işbirliği ve Kalkınma Teşkilâtından Türkiye'nin

Cetvel 2: Hali hazır elektrik enerjisi ile ilgili teşekküllerin faaliyet sahalarını gösteren cetvel

Faaliyet Sahaları	Enerji İdaresi	(1) DSI	(2) E.İ.E.	Etibank	İİEG	İller Bankası	2. İy İşleri Bakanlığı	3. Belediye İdareleri	4. İmar ve İskân Bakanlığı	Diğer Kamu Teşkilatları
1. Etüt:										
a) Enerji kaynakları		X	X							
b) Enerji pazarı	X	X	X		X	X				
c) Sistem analizleri			X	X						
d) Rasyonalizasyon	X		X		X					
e) İstatistik	X		X							
f) Teknik personel	X	X	X		X	X				
2. Planlama :										
a) Üretim tesisleri	X	X	X	X		X				
b) İletim tesisleri	X	X	X	X		X				
c) Dağıtım tesisleri	X	X	X	X		X				
d) öncelik sırasının tayini	X		X							
e) Köy elektrikleştirilmesi	X		X				X			
f) Tasdik	X									

(Cetvel 2'nin Devamı)

Faaliyet Sahaları	Enerji P.airesi	(1) D.İ.	(2) E.İ.E.	Etibank	E.E.O.	İller Bn.Ç.	Köy İşleri Bakanlığı	Elektrik İşleri Bakanlığı	İmar ve Şehircilik Bakanlığı	Diğer İktisadi Teşebbüsler
3. Projelerin hazırlanması :										
a) Barajlar, hidroelektrik santral ve tesisleri		X	X			X				
b) Ufak hidro - elektrik santraller		X	X			X		X		X
c) Buhar - elektrik santraller			X	X		X				X
d) Dizel elektrik santraller			X			X		X		X
e) İletim tesisleri		X	X	X		X		X		X
f) Transformator merkezleri			X	X		X		X		X
g) Dağıtım tesisleri			X	X		X		X		X
h) Köy elektrikleştirilmesi			X			X	X	X		X
i) Tasdik	X									
4. İnşa ve Tesis :										
a) Barajlar ve hidro- elektrik santral ve tesisleri		X								
b) Ufak hidro - elektrik santralleri		X		X		X		X		X
c) Buhar - elektrik santralleri				X		X		X		X
d) Dizel - elektrik santralleri						X		X		X
e) İletim tesisleri		X		X		X		X		X
f) Transformator merkezleri		X		X		X		X		X
g) Dağıtım tesisleri						X		X		X
h) Köy elektrikleştirilmesi				X						X
i) Kontrol	X	X		X		X		X		X
k) Koordinasyon	X									
l) Muayene ve kabul	X									
5. İşletme										
a) Hidro - elektrik santraller		X			X	X		X		X
b) Buhar - elektrik santraller					X			X		X
c) Dizel - elektrik santraller								X		X
d) İletim tesisleri		X			X	X		X		X
e) Transformator merkezleri		X			X	X		X		X
f) Dağıtım tesisleri					X			X		X
g) Köy elektrikleştirilmesi					X					X
h) Tariflerin tasdiki	X									

enerji meselelerini tetkik etmek üzere altı ay müddetle memleketimize davet edilen ve Bakanlığın Enerji Dairesinde görevlendirilen İngiltere'nin tecrübeli enerji uzmanlarından W.G.F. Faroha "Türkiye'de enerji politikası" namı altındaki 1 Haziran 1960 tarihli raporunda Türkiye'de zaman kaybetmeden Türkiye Elektrik Kurumunun

- (1) (DSİ) Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
- (2) (E.İ.E. idaresi) Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Direktörlüğü
- (3) (E.E.G.) Etibank Enerji Grubu
- (4) İl İdareleri, köy muhtarlıkları, birlikler, imtiyazlı şirketler, İktisadi Devlet Teşekkülleri v.s.

kurulmasını memleketimizin muhtelif bölgelerini gezip gördükten ve halihazırda elektrik enerjisi ile uğraşan çeşitli teşekkülleri tetkik ettikten sonra önemle tavsiye etmiştir.

Diğer taraftan yine Milletlerarası İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilâtından 1961 yılında memleketimize davet edilen ve üç ay süre ile Bakanlığın Enerji Dairesinde tetkikler yapan L'Electricite de France'ın (Fransa Devlet Elektrik İdaresi) uzmanlarından J.C. Muratet de tanzim ettiği raporlarında, Türkiye'de elektrik enerjisi işlerinin dağınıklığından kurtarılacak bir tek idarede toplanması ve yapılacak yatırımlar, enterkonnekte sistem, enerji nakil hatları ve tatbik edilecek tarifeler üzerinde Fransa'nın bu sahalardaki tecrübelerine müstenit önemli tavsiyelerde bulunmuştur.

Ayrıca, Dünya Bankasından Ankara'ya gelen tanınmış mütehassıslar da aynı şekilde teşkilatlanmamızın memleketimiz için zaruri olduğunu beyan etmişlerdir. Elektrik Kurumunun kurulmasının lüzumu 1 ve 2 nci Beş Yıllık plânlarda da kayıtlı bulunmaktadır.

GEÇİCİ KOMİSYON RAPORU

Millet Meclisi
Geçici Komisyonu 1S .4.1970
Esas No.: 1/154
Karar No: 2

MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

4.2.1970 tarihinde 1/154 esas numarası ile Komisyonumuza havale edilmiş bulunan Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) Kanun tasarısı Komisyonumuzun 4.3.1970 - 30.3.1970 - 1.4.1970 ve 7.4.1970 tarihlerindeki toplantılarında müzakerelere konu olmuştur.

İlgili bütün kuruluşların temsilcilerinin de iştirak ettikleri bu müzakereler neticesinde kanuna ait tasarı bazı değişiklikler yapılmak suretiyle komisyonumuzca ilişikte sunulan şekliyle kabul edilmiştir.

Türkiye'nin enerji prob'emine istikamet verecek ve dolayısıyla kalkınmamızı süratlendirecek büyük bir kuruluş olarak yaratılmak istenen (TEK) in aksaksız kurulmasına ve işlemesine hizmet eder gayesiyle; gerek tasarı maddelerinde yapılan değişiklik gerekçelerinin bazıları ve gerekse bazı mevcut maddelerin aynen muhafazası-sıra-sında madde gerekçelerine ait serd edilen fikirler ve neticede komisyonda meydana gelen fikir ve anlayış birliğinin kısaca aşağıda arz etmekte fayda mülâhaza edilmiştir.

Maddelerin açıklanması :

Madde 2 nin (c) fıkrasında cümlelerin noksanlığını gidermek için "teşekkül işletmesi" deyimini Türkiye, cümlesi eklenmiştir.

(h) fıkrasındaki "otoprodüktör" deyiminin biraz daha geniş anlaşılması icabettiği, bülge yatılı okulları, Devlet Üretme Çiftlikleri gibi kuruluşların otoprodüktör gibi mütalâa edilmeleri hususunda görüş birliği doğmuştur.

Madde 3.- (e) fıkrasının genişletilerek değiştirilmesi,

Türkiye'de yeni yeni başlayan fakat büyük bir gelişme kaydeden Köy Elektrifikasyonuna, (TEK) kuruluşu içinde hususi bir ehemmiyet kazandırabilmek, köyün ve Köy Elektrifikasyonunun hususiyetleri icabı, umumi planlamanın dışında kısmi plânlama etüt, proje ve yapım işlerini daha rasyonel ve çabuk yürütebilmek için, halen kurulu teşkilât hüviyetinde ayrı bir ünite marifetiyle yönetilmesinde pek çok faydalar bulunacağı görüş ve kanaatinden doğmuştur.

Bu maddenin (f) ve (h) fıkralarının tasarıdaki gerekçesi fıkralara aykırı düşmektedir. Bu sebeple fıkra gerekçesinde aşağıdaki değişikliklerin yapılması uygun görülmüştür.

"TEK, ayrıca tesislerin kurulması ve işletilmesi için lüzumlu elektrik makina, cihaz ve malzemeleri üzerinde etüt ve araştırmalar yapacak; ve özel kuruluşlarla Devlet teşekküllerinin imkânlarını göz önüne almak suretiyle lüzumu halinde bunları memleket içinde imal edebilecektir."

Madde 9'da sermaye 20 milyona çıkarılmış bunda da, halen TEK'e devredilecek tesislerin bedelini 5 milyarın üstünde, inşa halindeki de 5 milyardan fazla olduğu gerçeği ifadesini bulmuş ayrıca her sene % 13 artma hızı göstermesi icabeden elektrik enerjisinin 5-6 sene sonra sermayenin iki misline çıkmasını gerektireceği esbabı mucibesi rol oynamıştır.

Bu maddeye eklenen (d) fıkrası ise, DSİ tarafından inşa edilip de bilâra TEK'e devredilen enerji barajlarının bedellerini kapsamaktadır ki, bu kabil tesislerin TEK'in sermayesi meyanında düşünülmemesi bahis mevzu olamaz.

Madde 12'nin (b) fıkrasında yapılan değişiklik TEK'in Türkiye Elektrifikasyonunun fazla Hazine yardımına ihtiyaç kalmadan ve kalkınma plânlarında öngörülen yılda % 13 oranındaki bir artışı sağlayabilmek için uygun mütalâa edilmiştir.

Madde 27 nin müzakeresinde, Belediyelerin kendi sınırları içine mücavir bölgelerinde girebileceği ayrıca metropoliten belediyeler kavramının doğması halinde bu sınır ifadesinin bütün metropolitene giren belediyeleri kapsayacağı kanaatinde birleşildi.

Madde 28 de yapılan değişiklik, Türkiye'de sanayileşmeyi yaymak sanayinin istemiş olduğu enerjinin sağlanması konusunda formalite güçlüklerini ve anlayış farklarını giderme gayesine matuf bulunmakta ve bilhassa belediyelerce şu veya bu sebeble sanayiye enerji vermekte müşkülât gösterilmesini önleyici müeyyideyi ifade etmektedir.

Geçici madde 7 deki değişiklik imtiyaz sahiplerinin en kârlı yaptırımları yapıp daha az kârlı yerleri ihmale sevk edecek bir tutumdan alıkoymak gayesiyle yerini bulmuştur.

Tasarı yapılan bu değişikliklerle kabul edilmiştir.

Öncelik ve ivedilikle görüşülmesi dileğiyle Genel Kurulun tasviplerine sunulur.